

در چشم انداز
سند تحول بنیادین
آموزش و پرورش

مدیران دهام چهار

مونس بازکی
دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی

بی شک آموزش و پرورش عامل توسعه و پیشرفت کشورها محسوب می شود و در ارتقای سطح فرهنگ جامعه تأثیرگذاری شگرفی دارد. مدرسه پویا، کارآمد و تراز سند تحول بنیادین، به معلمی نیاز دارد که پویا، کارآمد و تراز سند تحول بنیادین باشد. از برنامه ها و فعالیت های وزارت آموزش و پرورش مشخص است که از ابتدای دهه دوم تصویب اسناد تحولی، تأکید بسیاری بر «مدرسه تراز سند تحول بنیادین» می شود، چراکه در اسناد تحولی، مدرسه «کانون» اصلی تحول در آموزش و پرورش است. پرسش اصلی این است که نقطه شروع و کانون اصلی تحول در مدرسه کجاست؟ تحولات عصری و لزوم هماهنگی نظام های آموزشی با تحولات آینده سبب شده

است که کشورهای جهان در برنامه‌های تربیت معلم کشورشان تغییراتی ایجاد و نقص‌های موجود را برطرف کنند.

رهبر فرزانه انقلاب اسلامی در تکریم شخصیت و جایگاه معلم تراز انقلاب اسلامی می‌فرماید: «یک کشور اگر بخواهد به سرفرازی برسد، به رفاه و غنا برسد، به علم و تفقه علمی منتهی شود، اگر بخواهد مردم شجاع، آزاده، فهمیده، عاقل، خردمند و متفکر تحویل جامعه بشری دهد، باید این زیرساخت اصلی را درست کند؛ زیرساخت تعلیم دوران کودکی و نوجوانی. این، شأن معلم است» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۳/۳/۱۵).

«کارآمد» به معنای کسی یا چیزی است که کارها را به خوبی و با اثربخشی انجام می‌دهد. به عبارت دیگر، فرد یا وسیله‌ای که توانایی انجام وظیفه‌های خود را به بهترین شکل ممکن دارد و نتایج مطلوبی به بار می‌آورد، معلمی که عملکرد امروزش بهتر از دیروز باشد و همواره در عرصه پیچیده تعلیم و تربیت و در صحنه کلاس با انگیزه، پراورزی، فعال و خلاق ظاهر شود، می‌تواند کارآمد نیز باشد. معلم در تحقق هدف‌های مورد نظر نقش تعیین‌کننده‌ای دارد و می‌تواند نیازهای اساسی دانش‌آموزان را در عصر حاضر به خوبی بشناسد و عملکرد خود را برای تأمین این نیازها روز به روز ارتقا بخشد.

معلمی که هیچ‌گاه وضع موجود را وضع مطلوب تلقی نمی‌کند و در هیچ زمانی به وضع موجود قانع و راضی نیست، می‌تواند نواندیش و تحول‌خواه باشد و آمادگی و صلاحیت لازم را برای اعمال تغییرات ضروری داشته باشد. در همه جوامع معلم به عنوان یکی از ارکان مهم تعلیم و تربیت شناخته می‌شود. طبق آیات و روایات متعدد، جایگاه بسیار رفیعی برای معلم ذکر شده و مسئولیت خطیری برای او در نظر گرفته شده است. پایه اصلی تمدن نوین اسلامی نیز، در نگاه رهبری معظم انقلاب، تربیت انسان‌هایی با ویژگی‌هایی همچون خردورزی، ابتکار و شجاعت است که معلم باید آن‌ها را تربیت کند. بنابراین راه رسیدن به تمدن نوین اسلامی تربیت معلم کارآمد و تراز سند تحول است (مقیمی، ۱۴۰۰).

یکی از زیرنظام‌های مهم سند تحول بنیادین، زیرنظام تربیت معلم و تأمین منابع انسانی است که به واسطه اهمیت آن می‌توان گفت صدر زیرنظام هاست. آن چنان که لو (۱۳۰۲) معتقد است، مراکز تربیت معلم، از عهده تربیت معلمان که دارای توانایی علمی و آمادگی لازم برای تدریس و مدیریت کلاس درس و آگاهی نسبت به مواد درسی و اوضاع و احوال دانش‌آموزان باشند، بر نمی‌آیند (مرعشی، ۱۳۹۷).

در اسناد تحولی، بر کارآمدی نقش معلم در مدرسه و جامعه تأکید شده است. معلم کارآمد می‌باید چنین چرخش‌هایی را تجربه کند: «از معلم به عنوان انتقال‌دهنده دانش» به «معلم به عنوان مربی و اسوه تربیتی و سازمان‌دهنده فرصت‌های تربیتی متنوع»، یا: از «معلم به عنوان مجری تصمیم‌های اداری» به «معلم به عنوان شخصیتی علمی و تربیتی». این تغییر نگاه می‌طلبد که مراجع ذی‌ربط در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌های کلان منابع انسانی تحولات عمیقی به وجود آورند.

مربیان و معلمان مجموعه‌ای از افراد نسبتاً رشد یافته، دلسوز و خیرخواه هستند که به لحاظ کسب شایستگی‌های فردی و جمعی، و تحقق مراتب قابل توجهی از حیات طیبه در وجود خویش، مسئولیت سنگین کمک به

هدایت دیگران و زمینه‌سازی برای رشد و تحول وجودی افراد دیگر را، در راستای شکل‌گیری و پیشرفت مداوم جامعه صالح بر عهده گرفته‌اند (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰).

با این حال، برای معلم کارآمد یا همان معلم تراز سند تحول بنیادین می‌توان فهرستی از شاخص‌ها تهیه کرد که در ادامه به پنج مورد از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

مهم‌ترین شاخص برای معلم کارآمد نقش هدایتگری و الگوی معلم به عنوان اسوه‌ای امین و بصیر در فرایند تعلیم و تربیت و تحقق مأموریت‌های نظام تعلیم و تربیت رسمی کشور است. معلم برای تحقق و عملیاتی کردن آنچه که از دانش‌آموزان انتظار دارند، اولاً خود باید از نظر رفتاری الگوی مناسبی برای دانش‌آموزان باشد و ثانیاً در حین تدریس درس‌هایی مانند فارسی، علوم، ریاضی، مطالعات اجتماعی و... با اتخاذ رویکرد برنامه‌دستی تلفیقی، همسو با معلمان قرآن و مریبان تربیتی، در راستای توسعه فرهنگ و معارف اسلامی گام‌های ارزشمندی بردارد.

معلم تراز سند تحول بنیادین صرفاً معلم ریاضی و علوم نیست، بلکه در یک نگاه جامع، در حوزه‌های متفاوتی مربی است. برای مثال معلم ریاضی، معلم اخلاق و رفتار دانش‌آموزان نیز هست و معلم علوم هم می‌تواند انگیزه دانش‌آموزان را از طریق کاوشگری و تلاش مداوم برای یافتن پاسخ پرسش‌هایی درباره پدیده‌های علمی مرتبط با جهان هستی، و وقایع و روابط میان آن‌ها شکوفاسازد و از این طریق اعتقادات مذهبی دانش‌آموزان را تقویت کند.

شاخص دیگر ایجاد پیوند بین فرصت‌های تربیتی با تجربه‌های واقعی است. تجربه‌ها و فرصت‌های یادگیری تربیتی که در مدرسه توسط معلمان فراهم می‌شوند، می‌باید بر ادراکات و مواجهه‌های دانش‌آموزان با محیط واقعی زیست آن‌ها منطبق باشد. بنابراین لازم است معلم و مربی تاجایی که امکان دارد، فرصت‌ها را منطبق با زندگی واقعی و شرایط رشدی دانش‌آموزان فراهم کنند. همچنین انعطاف‌پذیری برنامه‌ای باید بر اساس تفاوت‌های فردی تنظیم شود. توجه به الگوهای رشد متر بیان و تدریجی بودن تغییرات، همراه با توجه به ویژگی‌های مشترک و متفاوت متر بیان، امکانی برای برقراری عدالت تربیتی است. با این همه عدالت تربیتی ممکن است در مورد خصیصه‌های مشترک یادر مورد الگوهای مشابه تغییرات با تساوی و تشابه فرصت‌های تربیتی فراهم باشد. تمامی این اقدامات توسط مربیان و همیاران صورت می‌پذیرند.

شاخص دیگر برای معلمان تراز سند تحول (یا کارآمد) فراهم آوردن زمینه‌هایی برای مشارکت دانش‌آموزان در ارزشیابی است که در یادگیری آن‌ها

مهم‌ترین شاخص برای معلم کارآمد نقش هدایتگری و الگوی معلم به عنوان اسوه‌ای امین و بصیر در فرایند تعلیم و تربیت مأموریت‌های نظام تعلیم و تربیت رسمی کشور است

تأثیر مثبت دارد. معلمان کارآمد در افزایش مهارت‌های تفکر و استدلال شاگردان خود می‌کوشند و آن‌ها را به مرحله تفکر سوق می‌دهند؛ به طوری که دانش‌آموزان به مدرسه محدود نخواهند شد. معلمان کارآمد بعد از ارزشیابی عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، به آنان بازخوردهای اصلاحی و سازنده ارائه می‌کنند؛ یعنی در مرحله اول نقاط قوت دانش‌آموز منعکس می‌شوند و در مرحله دوم نقاط ضعف دانش‌آموز مورد شناسایی و بررسی قرار می‌گیرد. در مرحله سوم نیز توصیه‌ها و راهکارهای لازم برای افزایش نقاط قوت و کاهش یارفع نقاط ضعف به وی ارائه می‌شود.

بدیهی است معلم کارآمد و محبوب «برای حفظ شأن و کرامت انسانی دانش‌آموزان و تقویت خودپنداره مثبت آنان، از به‌کارگیری روش‌ها و ابزارهای ارزشیابی اضطراب‌آور و مایوس‌کننده، پرهیز می‌کند (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۱).

معلم کارآمد فراگیرندگان را با مسئله‌های تفکربرانگیز مواجه و به اندیشیدن ترغیب می‌کند. برای چنین معلمی فرایند تفکر و اندیشه‌ورزی اهمیت دارد، نه محصول تفکر. اینکه دانش‌آموز بیندیشد مهم است، نه آنکه اندیشیدن دانش‌آموز الزاماً به ارائه پاسخ درست یک سؤال درسی بینجامد. اصرار بر ارائه پاسخ‌های درست، مانع تفکر دانش‌آموز است و لذا رساندن دانش‌آموز به مرز خودباوری و خودیادگیری و کمک به اینکه دانش‌آموز خود سازنده یادگیری خویش باشد، او را وادار می‌کند که تجربه کند، بیندیشد، به جست‌وجو دست بزند، پرسشگری کند و... آن‌هم بدون هیچ‌گونه اضطراب و نگرانی از نتیجه آن.

محیط یادگیری دانش‌آموز باید به گونه‌ای باشد که او را به خطاپذیری تشویق کند نه خطاگریزی. ترس از خطا کردن مانع خلاقیت دانش‌آموز است. دانش‌آموز در کلاسی که احساس امنیت و آرامش می‌کند، بهتر می‌اندیشد تا در فضایی که در آن احساس خفقان و ناامنی می‌کند. معلم محبوب به دانش‌آموزان فرصت تفکر، تحقیق و پرسشگری می‌دهد؛ بدون آنکه درباره نتیجه و پیامد این امور به قضاوت بنشیند. معلم کارآمد شرایطی را مهیا می‌کند که دانش‌آموز در موقعیت یادگیری قرار گیرد. تدریس او «رادیویی» نیست که دانش‌آموز مجبور باشد فقط از راه گوش یاد بگیرد. تدریس او «تلویزیونی» هم نیست که دانش‌آموز فقط از راه چشم بخواند یاد بگیرد. در صحنه کلاس معلم بازیگر نیست و دانش‌آموزان صرفاً تماشاکننده این صحنه. معلم کارگردان و پشت صحنه از نظرها پنهان است. کسی که روی صحنه نقش ایفا می‌کند، دانش‌آموز است. ❁

منابع

۱. شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۰). سند تحول بنیادین جمهوری اسلامی ایران.
۲. شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۹۱). سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران.
۳. مرعشی، سیده زهرا (۱۳۹۷). «خصوصیات معلم در تراز انقلاب». چهارمین کنفرانس علوم انسانی و آموزش و پرورش. تهران.
۴. مقیمی، معصومه (۱۴۰۰). «ارائه مدل تربیت معلم تمدن‌ساز بر مبنای نظریه داده‌بنیاد». همایش ملی بیانیه گام دوم انقلاب، نقش دانشگاه‌های فرهنگی در ایجاد تمدن نوین اسلامی ایران. دانشگاه فرهنگیان. تهران.
۵. نیکزاد، مریم و عزیزی نژاد، بهاره (۱۳۹۹). «ارزیابی کیفیت طرح تدبیر مدیران بر اساس الگوی سیپ و تأثیر آن بر ارتقای عملکرد مدیریت در مدارس ابتدایی ناحیه یک شهر ارومیه در سال تحصیلی ۱۳۹۸». دومین کنفرانس ملی یافته‌های نوین یاددهی - یادگیری در دوره ابتدایی. بندرعباس.